

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye’de Sektörel Planlama Süreçlerine Etki Değerlendirme Sistemlerinin Entegrasyonu: Kurumsal ve Yasal Çerçeve

Nermin Merve Yalçınkaya¹

Öz

Küresel ölçekte değişen koşulların etkisiyle artan çevre bilinci ve farkındalık boyutu, zaman içinde çevre sorunları ile mücadeleye yönelik farklı araçlar geliştirilmesini sağlamıştır. Karar verme süreçlerine entegre edilerek planlama çalışmalarının sürdürülebilirliğini hedefleyen etki değerlendirme sistemleri, bu kapsamda günümüz dünyasında kullanılan en etkin araç olarak ifade edilebilir. Bu çalışmada, Türkiye’deki planlama süreçlerinin etkinliğinin artırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi hedefiyle, etki değerlendirme sistemlerinin sektörel karar verme mekanizmalarına entegrasyonu üzerine kurumsal ve yasal çerçevede bir inceleme yürütülmüştür. Bu kapsamda, öncelikle Türkiye’nin planlama sisteminin gelişimi ve hiyerarşik yapısı araştırılmış, ardından etki değerlendirme sistemlerinin en etkili şekilde entegrasyonunu sağlamak üzere belirli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Stratejik çevresel değerlendirme, etki değerlendirme sistemleri, kalkınma planları.*

Integration of Impact Assessment Systems into Sectoral Planning Process in Turkey: Institutional and Legal Framework

Abstract

Awareness on environmental issues, which increased with the effect of changing conditions at a global scale, enabled the development of significant instruments to deal with environmental problems in time. Impact assessment systems aiming at the sustainable planning studies by integrating into decision-making processes may be expressed as the most effective instruments used in today's world. In this paper, it is targeted to improve efficiency of impact assessment systems and promote of sustainable development in Turkey. Accordingly, it is carried on the comprehensive research on the integration of sectoral decision-making process into impact assessment systems within the institutional and legal framework. Within this context, firstly the development of the planning system and its hierarchical structure in Turkey is investigated, then the proposals are offered to ensure the most effective stages in integration of the impact assessment systems into planning hierarchy.

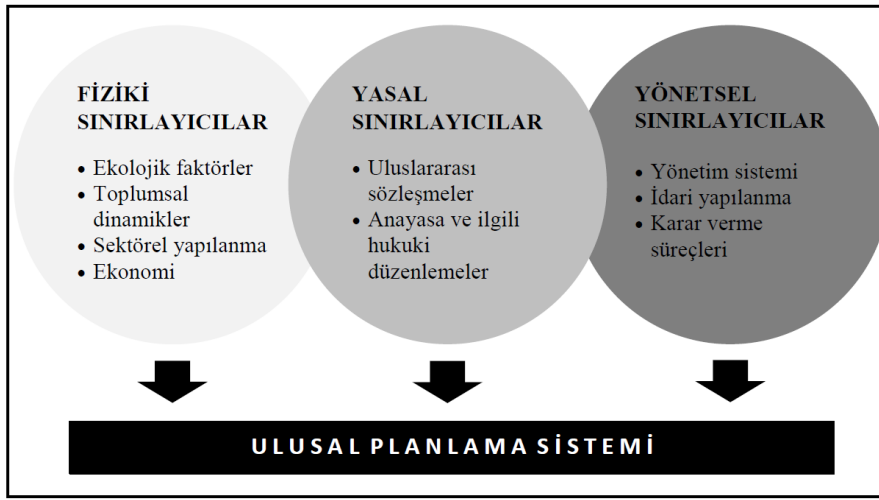
Keywords: *Strategic environmental assessment, Impact assessment systems, development plans.*

¹ Sorumlu Yazar (Corresponding Author), Dr., Çukurova Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, nbaykan@cu.edu.tr, <https://orcid.org/000-0002-0860-1498>

GİRİŞ

Planlama, en temel tanımıyla, ilgili karar verme süreçlerinde belirli bir konudaki hedeflere yönelik yürütülen çalışmalar olarak ifade edilebilir. Bu çalışmalar, çeşitli sektörel dinamikler ile doğrudan ilişkili olup, yeni fikirlerin üretilmesi ya da mevcut sorunların çözümünde hiyerarşik planlama süreçleri kapsamında belirli aşamalarda gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda ifade edilebilir ki; planlama kavramının temel ilkelerinden biri olan planların kademeli birlikteliği, normlar hiyerarşisine benzer bir sıra düzen yapıya sahiptir ve bütüncül planlama yaklaşımını yansıtır. Ülkelerdeki planlama sistemi ve bu sisteme yönelik farklı yaklaşımlar, ülkelerin fiziki, sosyo-ekonomik ve idari yapısına bağlı olarak farklılık göstermektedir (Coşkun vd., 2011:128; Blotevogel vd., 2014; Erkut ve Sezgin, 2014; Nadin ve Stead, 2014; Yalçınkaya ve Say, 2018:2). Ülkelerin ulusal planlama sistemleri üzerinde etkili olan faktörler Şekil 1'deki gibi özetlenebilir.

Şekil 1: Ülkelerin Planlama Sistemleri Üzerinde Etkili Olan Faktörler

Planlama faaliyetlerinin eşitlikçi, adil ve bağlayıcı özelliklerinin yanı sıra, etkinliği ve objektifliği, bu süreçlerin ancak hukuki dayanaklara sahip olmasıyla mümkündür. Bu nedenle, planlamanın kuramsal çerçevesinde yer alan hiyerarşinin etkinliği, sektörel stratejiler ile belirli bir yasal ve yönetsel çerçevede sağlanır.

Kalkınma planlarının hazırlanması ve dengeli kalkınmanın sağlanmasına ilişkin hüküm 1982 Anayasası, 166. Madde çerçevesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı, özellikle sanayinin ve tarımın yurt düzeyinde dengeli ve uyumlu biçimde hızla gelişmesini, ülke kaynaklarının döküm ve değerlendirilmesini yaparak verimli şekilde kullanılmasını planlamak, bu amaçla gerekli teşkilatı kurmak Devletin görevidir. Planda milli tasarrufu ve üretimi artırıcı, fiyatlarda istikrar ve dış ödemelerde dengeyi sağlayıcı, yatırım ve istihdamı geliştirici tedbirler öngörülür; yatırımlarda toplum yararları ve gerekleri gözetilir; kaynakların verimli şekilde kullanılması hedef alınır. Kalkınma girişimleri, bu plana göre gerçekleştirilir. Kalkınma planlarının hazırlanmasına, Türkiye Büyük Millet Meclisince onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.”

Anayasa'nın 56. Maddesi'nde, “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir ve çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların ortak görevidir”, 57. Maddesi'nde “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama

çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler”, 45. Maddesi’nde “Devlet, tarım arazileri ile çayır ve mer’aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır” gibi farklı sektörlerin gelişimine yönelik hükümler yer almaktadır. Anayasal hükümler uyarınca devletin ilgili birimleri, sektörel gelişmeleri sağlamakla yükümlü kılınmıştır. Bu sürecin en önemli aracı ise planlamadır (Say vd., 2010:1-3; Yalçinkaya ve Say, 2018:2-5).

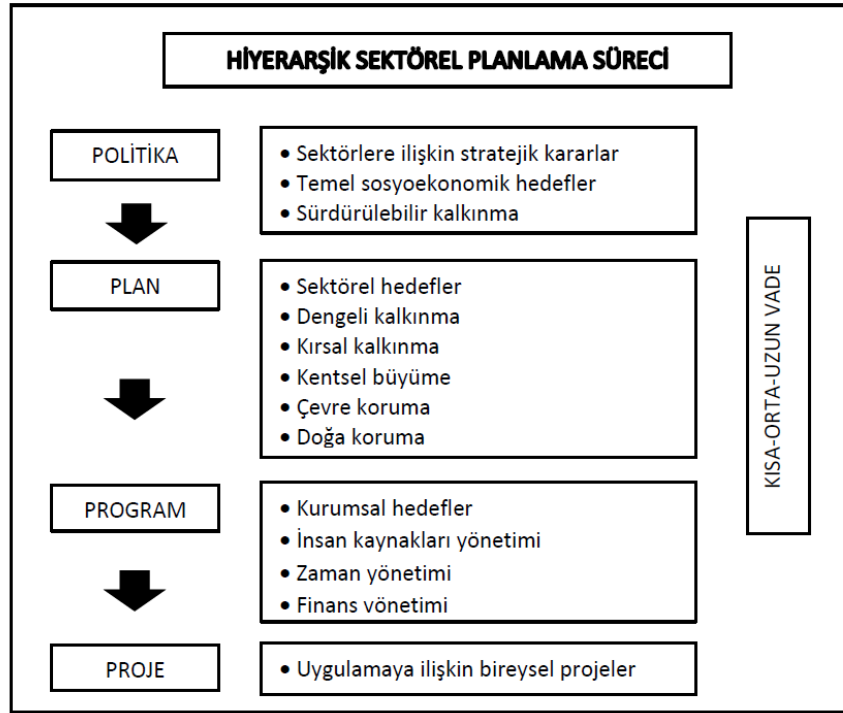
Farklı düzeylerdeki planlama çalışmalarının karar verme mekanizmalarına entegre edilerek, süreçlerin sürdürülebilirliğini hedefleyen “etki değerlendirme sistemleri”, bu kapsamda kullanılan en etkin araç olarak ifade edilebilir. Küresel ölçekte değişen koşulların etkisiyle artan çevre bilinci ve farkındalık boyutu, zaman içinde “çevre sorunları ile mücadele”ye yönelik farklı araçlar geliştirilmesini sağlamıştır. Bu kapsamda yapılandırılan etki değerlendirme sistemleri, çevrenin kültürel ve doğal bileşenleri, toplumsal yapı, sağlık vb. konulara yönelik alınan üst düzey kararların veya farklı dinamikler üzerinde etki oluşturacak projelerin belirli inceleme süreçlerine tabi tutularak, ilgili dinamikler arası dengenin sağlanmasını ve mevcut durumun korunup geliştirilmesini hedefler (Yalçinkaya, 2019:2-3).

Bu çalışmada, Türkiye’deki planlama süreçlerinin etkinliğinin artırılması ve sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi hedefiyle, etki değerlendirme sistemlerinin sektörel karar verme mekanizmalarına entegrasyonu üzerine kurumsal ve yasal çerçevede bir inceleme yürütülmüştür. Bu kapsamda, öncelikle Türkiye’nin planlama sisteminin gelişimi ve hiyerarşik yapı araştırılmış, ardından etki değerlendirme sistemlerinin en etkili şekilde entegrasyonunu sağlamak üzere belirli öneriler geliştirilmiştir.

1. TÜRKİYE’DE PLANLAMA SİSTEMİ

Say ve Yücel (2000)’e göre planlama, en temel tanımıyla, herhangi bir aktivitenin gerçekleşmesinin öncesinde yapılacakların düşünce olarak hazırlanması ve önerilerin plan ve metin halinde belirtilmesi aşamasıdır. Sektörel planlama ise, ulaşım, sanayi, enerji vb. herhangi bir sektörün ülkesel kalkınma stratejileri doğrultusunda geleceğe yönelik olarak geliştirilmesini sağlayan planlama türüdür. Hiyerarşik düzende politikalardan bireysel projelere uzanan bir kapsamlı süreçtir (Şekil 2).

Şekil 2: Hiyerarşik Sektörel Planlama Süreçleri

Sektörel planlama süreçlerinde gerçekleştirilen sektör analizleri ile ekonomi içerisindeki her bir sektörün girdi-çıktıları, üretim süreçleri, karşılaşılan sorunlar ve doğal kaynak kullanımları değerlendirilmektedir. Bu sürecin temel hedefleri; (i) ülkenin sürdürülebilir ekonomik gelişmesine yol açacak sektörlerin geliştirilebilmesi için politikalar ve stratejiler önermek, (ii) sektör için yatırım önceliklerini belirlemek, (iii) makro-ekonomik politikaların ve stratejilerin planlanmasında yardımcı olmak, (iv) politikaların, programların ve projelerin yürütülebilmesi çerçevesinde sektörü ilgilendiren yasal ve kurumsal düzenlemeleri değerlendirmek olarak sıralanabilir (Karaer, 2002).

Ülkemizde planlama hiyerarşisinin ilk aşamasında kalkınma planları yer almaktadır. Sosyoekonomik Planlar arasında yer alan kalkınma planları ülkesel ölçekte olup, kapsamında sektörel politikalar bulunmaktadır. Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanan bu planlar rapor formatında olması nedeniyle ölçeği bulunmamaktadır. Üst ölçekli sektörel kararların belirlendiği ve sektörel yatırımlara yön veren, politika, plan ve programlara ilişkin dokümanlar Çizelge 1’de görülmektedir. Bu dokümanlar Türkiye’de planlama hiyerarşisi kapsamında karar verme süreçlerini yönlendirmektedir.

Çizelge 1: Makro ölçekli üst politika belgeleri ve kapsamı

Makro ölçekli üst politika belgeleri	Uygulama düzeyi	Kapsamında yer alan diğer belgeler
Kalkınma Planı	Politika	Özel İhtisas Komisyonu raporları Orta Vadeli Planlar (3 yıllık) Yıllık Programlar Yatırım Programları
Stratejik Plan	Politika ve Faaliyet	Stratejik Planlar (5 yıllık) Performans Planları (1 yıllık) İdare Faaliyet Raporu
Sektörel Strateji Belgeleri	Politika	Şurular Master Planları Yıllık Programlar
ÖDÖP	Politika ve Eylem Planı	Yalnızca 10. Kalkınma Planı kapsamında hazırlanmıştır.

Kalkınma planlarının kapsadığı süresi dâhilinde sistematik olarak uygulanma araçları; üç yıllık Orta Vadeli Programlar, yıllık programlar ve yatırım programlarıdır. Orta Vadeli Programlar, 5018 sayılı Kamu Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereğince, Mülga Kalkınma Bakanlığı tarafından üç yıllık bir perspektifle hazırlanmaktadır. Kalkınma planlarında yer alan politika ve öncelikler temelinde kamu politika ve uygulamalarını ortaya koyarak bütçe sürecini başlatan ve kaynak tahsislerini yönlendiren bir programlama aracıdır. Bu Program, Orta Vadeli Mali Plan için temel oluşturmakta ve bütçe ve yıllık programda detaylandırılan bir politika çerçevesi çizmektedir.

Yıllık Programlar 2018 yılına değin, 641 sayılı Kalkınma Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 32nci maddesine dayanılarak hazırlanmasının ardından, Yüksek Planlama Kurulu tarafından Bakanlar Kuruluna sunularak yürütülmüştür. 2018 yılında değışen ülkesel idari sistem yapılanması sonrasında ise, onayı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile verilmektedir. Böylelikle, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığınca hazırlanan 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı'nın, 256 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile onaylanmasına karar verilmiştir. Program, 27 Ekim 2018 tarihli ve 30578 Mükerrer sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yıllık programlar, söz konusu yılın sosyal ve ekonomik hedeflerine ulaşmak amacıyla; yatırımların, makroekonomik politikalar, sektör stratejileri ve programları, bölge planları ile bölgesel gelişme amaçlı eylem planları ve programlarıyla ve kurumsal stratejik planlarla ilişkisi kurularak koordineli bir şekilde yürütülmesini hedeflemektedir.

Değişen İdari Yapılanmanın ardından 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, 256 Karar Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı doğrultusunda, Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bu çerçevede, dünya ekonomisindeki gelişmeler, Türkiye ekonomisi ve kamu maliyesindeki gelişme ve hedefler, ilgili konulardaki yıllık makroekonomik hedefler ve politikalar açıklanmaktadır. Yıllık programların plana, bütçeler ile kamu kuruluşlarının iş programlarının ise yıllık programlara uygun olarak hazırlanması gerekmektedir. Yıllık programlar, bütçeler ile iş programlarından önce hazırlanır. Bütçeler, yatırım programları ve diğer iş programları yıllık programlarda kabul edilmiş olan esaslar ve makro-ekonomik hedeflere uygun olarak hazırlanır. Yıllık programlarla ekonomik hedeflerin ve izlenecek politikaların belirlenmesini takiben hazırlanan yatırım programları ile kamu yatırımlarının bu hedef ve politikalarla uyumlu olarak proje bazında sektörler, kuruluşlar ve bütçe türleri itibarıyla tahsis yapılmaktadır.

1.1. Türkiye’de Planlı Dönem Kurumsal Yapılanması

Türkiye’de 1961 Anayasası’nın hazırlanmasının öncesinde milli bir planlama teşkilatının kurulması görüşü yaygınlaşmıştır (Mihçioğlu, 1983; Fedai, 2016). 1960 yılında çıkarılan 91 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve 77 sayılı Uzun Vadeli Planın Yürürlüğe Konulması ve Bütünlüğünün Korunması Hakkındaki Yasalar ile yasal çerçevenin oluşturulmasının ardından DPT kurularak, devletin ekonomide söz sahibi olduğu planlama sistemine geçilmiştir (Yalçınkaya, 2019:90).

1961 Anayasası’nda yer alan “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” kapsamında yer alan “İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek; bu maksatla, milli tasarrufu arttırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği öncelikleri yöneltmek ve kalkınma plânlarını yapmak Devletin ödevidir.” maddesine dayanan hukuki düzenlemeler ile iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmanın plana bağlı olarak sağlanması adına, kalkınma planları hazırlama görevi devletin ilgili kurumlarına verilmiştir. Planlı dönemin somut olarak uygulanmasının ise, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının yürürlüğe girdiği 1963 yılında başladığı ifade edilebilir.

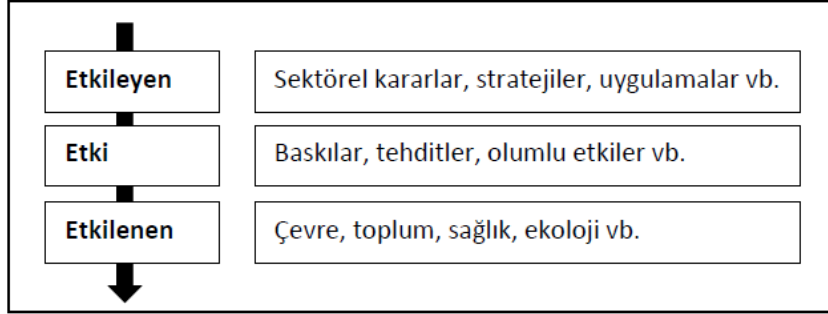
18.10.1982 tarihli ve 2079 sayılı T.C. Anayasası’nda, Kalkınma planlarının hazırlanmasına, TBMM tarafından onaylanmasına, uygulanmasına, değiştirilmesine ve bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesine ilişkin usul ve esasların belirli bir yasal çerçevede düzenlenmesine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda; 540 sayılı Devlet Planlama Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve 3067 sayılı Kalkınma Planlarının Yürürlüğe Konması ve Bütünlüğünün Korunmasına Dair Yasa çıkarılmış Kalkınma planlarının hazırlanma yetkisi DPT’ye verilmiştir. Cumhuriyet tarihi süresinde hazırlanan 11 ulusal kalkınma planının 9 tanesi DPT tarafından hazırlanmıştır. 2011 yılında 641 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile DPT kapatılmış, görev ve yetkileri Kalkınma Bakanlığı’na devredilmiştir. Böylelikle, Onuncu Kalkınma Planı, Kalkınma Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. 2017 yılında, Anayasa’da yapılan değişiklikle ülke idari sisteminde yeni bir yapılanmaya gidilmiş, bu kapsamda Kalkınma Bakanlığı kaldırılmıştır. 24.7.2018 tarihli ve 30488 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Strateji ve Bütçe Başkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ne göre, kalkınma planlarını hazırlama yetkisi, Cumhurbaşkanlığına bağlı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’na verilmiştir. Başkanlık’ın kalkınma planları ile ilgili görev tanımı Kararname’nin 2. Maddesi’nde “*Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen temel hedef, ilke ve amaçlar çerçevesinde kalkınma planı, Cumhurbaşkanlığı Programı, orta vadeli program (OVP), orta vadeli mali plan, Cumhurbaşkanlığı yıllık programı ile sektörel plan ve programları, ilgili kamu idareleri ile Cumhurbaşkanlığı bünyesinde bulunan Politika Kurullarının görüşlerini de almak suretiyle Hazine ve Maliye Bakanlığı ile müştereken hazırlamak ve makro dengelerini oluşturmak*” ifadesiyle verilmiştir. 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bu Plan, 2017 Anayasa değişikliği ile başlayan yeni yönetim sistemi kapsamında hazırlanan ilk kalkınma planıdır. Bu planın ülkemizdeki sektörel planlama süreçleri üzerindeki etkisini ve yönlendirmesini değerlendirmek için henüz oldukça erkendir. Bilindiği gibi, ulusal kalkınma planlarının, alt ölçekli sosyoekonomik ve mekânsal planlara yansımaları ve sonuçların değerlendirilmesi, katılımcı ve periyodik gözlemler ile mümkün olacak bir süreçtir.

DPT, Ülkemizde planlı döneme yön veren öncü kurumlardan biri olmuştur. Sahip olduğu çok yönlü vizyon, zaman içerisinde oluşturduğu kurumsal kimlik ve bünyesinde yetiştirdiği çok sayıda idareci ve uzmanların deneyimleri, Cumhuriyetimizin önemli kazanımlarındandır. DPT’nin görev ve yetkilerinin önce Kalkınma Bakanlığı, ardından Strateji ve Bütçe Başkanlığı’na devredilmesiyle, DPT’nin 51 yılda oluşturduğu kurumsal kimlik ve diğer kazanımların bugün de aynı anlayışla kendinden sonra gelen kurumlarda sürdürüldüğü ifade edilebilir.

2. ETKİ DEĞERLENDİRME SİSTEMLERİNİN SEKTÖREL PLANLAMA SÜREÇLERİNDEKİ ROLÜ

Etki değerlendirme sistemleri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada en etkili araç niteliğindedir. Kavramsal olarak “etkileyen-etki-etkilenen” temelinde araştırılan “etki değerlendirme” mekana ve zamana bağlı olarak çeşitlilik gösteren bileşenleri içerir (Şekil 3).

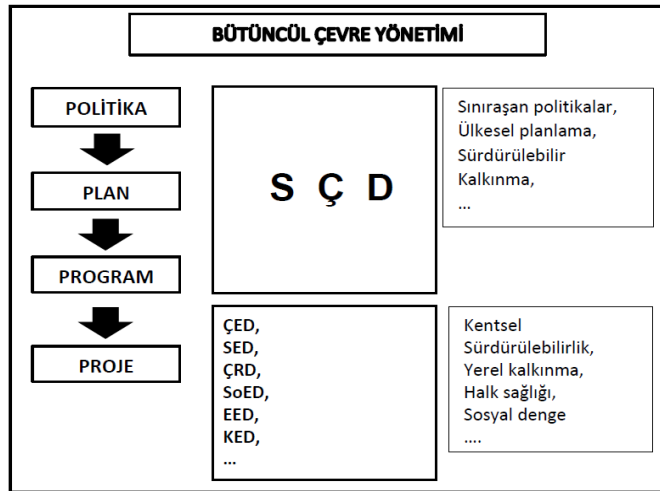
Şekil 3: “Etki Değerlendirme” Bileşenleri

Etki değerlendirme sistemlerinin belirli hiyerarşik düzende tanımlanması ve uygulanması, bütüncül çevre yönetiminin sağlanması açısından önemlidir. En yaygın olarak, somut faaliyetlere uygulanan Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) sisteminin yanı sıra, ilerleyen süreçlerde üst ölçekli kararlara yönelik Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD), biyoçeşitlilik yönünden zengin peyzaj karakter alanlarında yapılması planlanan faaliyetlere yönelik Ekolojik Etki Değerlendirmesi (EED), büyük ölçekli faaliyetlerin belirgin sosyal etkilerinin belirlenmesine yönelik Sosyal Etki Değerlendirmesi (SoED), planlanan faaliyetlerin yöre halkının biyolojik yaşamı üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlayan Sağlık Etki Değerlendirmesi (SED), belirli bir alan üzerinde mevcut tüm etkilerin değerlendirildiği Kümülatif Etki Değerlendirmesi (KED), alan kullanımlarının hassas ekosistemler üzerindeki çevresel etkilerinin analiz edildiği bir değerlendirme yöntemi olan Çevresel Risk Değerlendirmesi (ÇRD) gibi farklı etki değerlendirme sistemleri uygulanmaktadır.

Politika, plan, program ve farklı ölçeklerdeki projelerin karar verme süreçlerine, 1970’li yılların başından bu yana uygulanan etki değerlendirme sistemleri sürdürülebilir kalkınma hedefinde oldukça önemli birer araç niteliği taşımaktadır (Şekil 4). Küresel boyutta uygulanan etki değerlendirme sistemleri, ülkelerin yasal çerçevelerine ve belirli dinamiklere bağlı olarak farklılık göstermektedir.

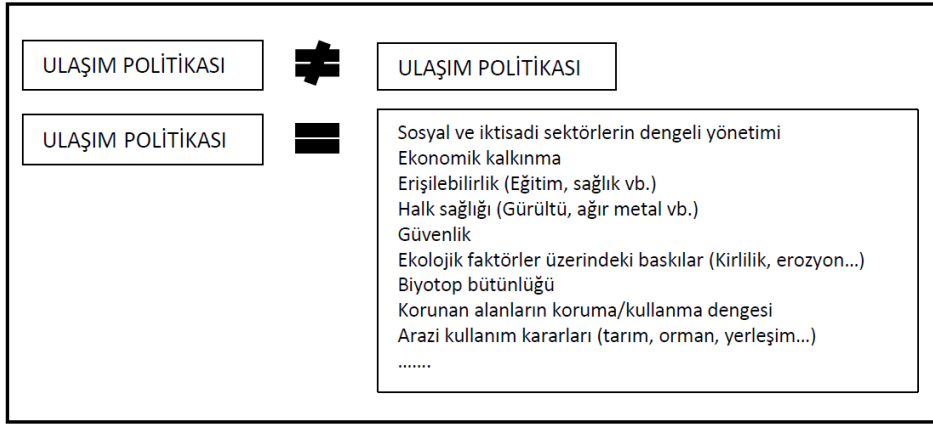
Şekil 4: Etki Değerlendirme ve Bütüncül Çevre Yönetimi

Sektörel planlama süreçlerinde bütüncül yaklaşım, sektörler arası ilişki ve çelişkilerin optimal düzeyde yönetilmesini sağlar. Hiyerarşik sistemin üst basamağı olan politikalar ele alındığında, Özel İhtisas Komisyon toplantılarında salt ilgili sektöre ilişkin yürütülen fizibilite çalışmaları ve diğer araştırmalar, karar verme mekanizmasının tek yönlü olduğunu gösterir. Bu nedenle, özellikle yatırım odaklı sektörlerle ilişkin belirlenen stratejilerde, ilgili tüm sektör stratejilerini göz önüne alarak eş zamanlı ilerlemek, sektörler arası bütüncül ve işlevsel bir mekanizma geliştirilmesini sağlamada etkilidir:

Örneğin, ulaşım sektörü ele alındığında; “Sektörel stratejiler kapsamında karar verilen mega projeler, planlanan bölgede diğer sektörlerin işleyişini ne yönde etkileyecektir?” öncelikli olarak cevap aranması gereken sorular arasındadır. Onuncu Kalkınma Planından bu yana Türkiye'nin temel sosyoekonomik kalkınma hedeflerini gerçekleştirmek adına sektörel kararlar arasında yer verilen çeşitli mega projelere yönelik “bu önerilerin gerçekleştiği ve gerçekleşmediği durumlar”a ilişkin kısa, orta ve uzun vadeli senaryolar geliştirilmesi önemli sorunların cevaplanmasını sağlayacaktır. Karar verme süreçlerinde, belirli kıstaslar (çevre, sosyoekonomik yapı, ekonomi, güvenlik vb.) arası dengenin oluşturulması ilkesine yer verilmesi, sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlayacaktır (Şekil 5).

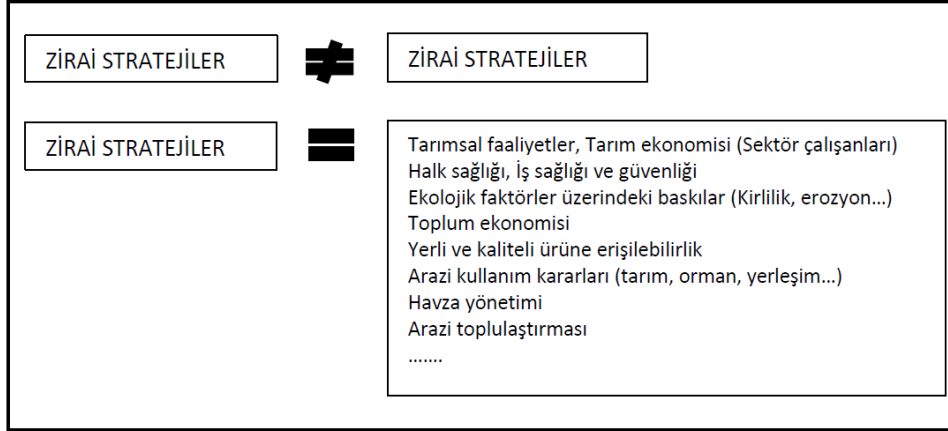
Şekil 5: Sektörel (Ulaşım) Planlama Süreçlerinde Bütüncül Yaklaşımın Gerekliliği

Şekil 5’te görüldüğü gibi, ulaşım politikaları sadece ulaşım sektörüne yön veren politikalar olarak sınırlandırılmamalıdır. Ulaşım politikaları, kararların sektörler arası kümülatif etkileri göz önüne alınarak bütüncül düşünülmesi gereken bir mekanizmayı temsil etmektedir. Bu nedenle, karar verme süreçlerinde ulaşım sektörünün yanı sıra, sosyal ve iktisadi sektörlerin dengeli yönetimi, halk sağlığı, ekolojik faktörler üzerindeki baskılar, arazi kullanım kararları gibi konular da değerlendirilmeli; öneri politikanın ilgili konular üzerinde ne yönde etkiler oluşturulacağı göz önüne alınmalıdır.

Tarım sektörü ele alındığında, sektörel stratejilerin uygulama ölçeğinde yalnızca tarımsal faaliyetleri ve tarım sektörü çalışanlarını etkilediği söylenemez. Matematiksel teoremler arasında yer alan güvercin yuvası ilkesinden yola çıkarak, sektörel planlama süreçlerinde neden-sonuç ilişkileri kurgusunun net olarak ifade edilmesi oldukça güçtür. Bir etki sonucunda yalnızca bir etkilenen olmamakta; doğal sistemler üzerindeki farklı etkiler ve etkilenen faktörler karmaşık süreçleri meydana getirmektedir. Bu durum yapay sistemleri de zaman içinde etkilemekte, farklı dinamiklerin uzun vadede olumsuz etkilenmesi kaçınılmaz olmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6: Sektörel (Tarım) Planlama Süreçlerinde Bütüncül Yaklaşımın Gerekliliği

Sektörel karar verme süreçlerinde, stratejik konjonktür doğrultusunda belirlenen kararların (ana ilkeler-hedefler, öncelikler, yatırım payları, sektörler arası ilişkiler, alan kullanımları vb.) uzun vadede neden olacağı etkilerin ekonomik ve sosyal boyutunun yanı sıra çevresel boyutunun belirlenmesi sürdürülebilir kalkınma adına temel bir gereksinimdir. Bu durumun gerekçeleri arasında, küresel boyutta meydana gelen nüfus artışına paralel olarak görülen ekonomik büyüme sürecinde, üretim ve atık oranlarındaki artış bir örnek olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda, çevresel konuların sektör analizi süreçlerine entegre edilmesi gerekmektedir. Erken aşamalarda gerçekleştirilen etki değerlendirme süreçlerinin etkisiyle farklı ölçeklerdeki sektörel kararların daha uygulanabilir ve kapsamlı bir yapıda olduğu görülmektedir.

Doğal kaynakların azalması ve bu kaynakların kullanımına yönelik sektörler arası rekabet oluşması nedeniyle, belirli bir sektörle ekonominin diğer alanları arasındaki ilişkilerin çevresel faktörlerle güçlendirileceği ifade edilmektedir (Karaer, 2002; Katip vd., 2014). Sektörel planlama çalışmalarına ait karar verme süreçlerine çevresel konuların entegrasyonu kapsamında, farklı içeriklere sahip etki değerlendirme sistemlerinin çevreyi etkileyebilecek tüm faaliyetlere veya politika-plan-programlara uygulanması gerekir. Bütüncül çevre yönetimi kapsamında, ÇED çalışmaları bireysel faaliyetlerin; SÇD çalışmaları ise plan, program ve politikaların olası etkilerinin belirlenmesinde etkili araçlardır.

Farklı ülke deneyimleri değerlendirildiğinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gözlenen çevresel sorunların temelinde farklı sektörlerle yönelik nitelikli yürütülmeyen süreçler sonucunda alınan yanlış planlama ve politika kararlarının olduğu görülmektedir. Sektörel planlamalarda karar verme süreçlerine politika düzeyinde SÇD sisteminin uygulanması, istişare toplantıları düzenlenerek yetkili kurum, ilgili kuruluşlar ve halkın görüşlerinin alınıp, paydaşların bu süreçlere dahil edilmesi ve sektörel nihai kararların SÇD raporu doğrultusunda verilmesi ile sürdürülebilir sektörel planlama süreçlerinin yürütülmesi mümkündür.

3. ETKİ DEĞERLENDİRME SİSTEMLERİ KAPSAMINDA SEKTÖREL YAPILANMA

Sektörel planlama süreçlerinde hedeflenen sürdürülebilir yaklaşım, politika-plan ve programların karar verme mekanizmalarına entegre edilen SÇD ile mümkündür. SÇD ile politikalarından itibaren yönlendirilen sektörel kararlar, uygulama (bireysel projeler) aşamasında diğer ilgili etki değerlendirme araçlarının (ÇED, SED, ERD, SoED vb.) sürece dahil olmasıyla bütüncül çevre yönetimini destekleyecektir.

Türkiye’de yürürlükte olan 25 Kasım 2014 Tarihli ve 29186 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ÇED Yönetmeliği kapsamında tanımlandığı üzere ÇED; “Gerçekleştirilmesi planlanan projelerin çevreye olabilecek olumlu ve olumsuz etkilerinin belirlenmesinde, olumsuz yöndeki etkilerin önlenmesi ya da çevreye zarar vermeyecek ölçüde en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin, seçilen yer ile teknoloji

alternatiflerinin belirlenerek değerlendirilmesinde ve projelerin uygulanmasının izlenmesi ve kontrolünde sürdürülecek çalışmaları” ifade etmektedir.

Yürürlükte olan 8 Nisan 2017 tarihli ve 30032 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan SÇD Yönetmeliği kapsamında SÇD ise; “Yönetmeliğin kapsamında yer alan sektörler için kamu kurum/kuruluşlarının hazırlanacak onaya/kabule tabi plan/programların planlama/programlama sürecinin başlangıcından itibaren, çevresel değerlerin plan/programa onayından/kabulünden önce entegre edilmesini sağlamak, plan/programın olası olumsuz çevresel etkilerini en aza indirmek, olumlu etkilerini de en üst düzeye çıkarmak ve karar vericilere yardımcı olmak üzere katılımcı bir yaklaşımla sürdürülen ve yazılı bir raporu da içeren çevresel değerlendirme çalışmaları” olarak tanımlanmıştır.

Etki değerlendirme sistemleri arasında küresel ölçekte kabul görmüş, çevresel konulara yönelik yaygın bir uygulama olan ÇED, uluslararası hukukta yeri olan ve böylelikle uluslararası sözleşmeler ve mahkeme kararlarında da yeri olan bir karar verme aracıdır (Coşkun *vd.*, 2011; Güneş, 2013). Buna karşılık, küresel perspektifte yaşanan ve büyük etkiler oluşturmaya başlayan süreçler, sürdürülebilir yaklaşım çerçevesinde belirlenen uluslararası politikalar kapsamında üst ölçekli karar mekanizmalarına uygulanan etki değerlendirme sistemlerinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Gelişen farkındalık düzeyi, proje düzeyinde uygulanan ÇED’in, çevre sorunlarıyla mücadelede yetersizliğinin tartışılmaya başlanması ve daha geniş kapsamlı bir değerlendirme sisteminin gerekliliğine yönelik fikir birliğini beraberinde getirmiştir. Böylece, SÇD’nin kuramsal temelleri atılmaya başlanmıştır (Sadler ve Verheem, 1996; Buckley, 1998; Goodland, 1998). SÇD, politik kararlar, planlar, programlar ve yasalar gibi yönlendirici faaliyetlere uygulanan ve Bütüncül Çevre Yönetimi kapsamında güncel bir yaklaşım niteliğine sahip bir etki değerlendirme sistemidir.

Üst ölçekli sektörel kararların (politika-plan-program karar verme süreci) kümülatif etkilerinin değerlendirilmesi hedefiyle yürütülen SÇD süreçleri, söz konusu politika, plan veya program önerisinin ortaya konmasıyla birlikte başlamaktadır. Süreç kapsamında, istişare toplantıları ve değerlendirme bulgularına dayanan bir rapor hazırlanması ve mevcut bulguların karar verme sürecinde kamuoyu ile paylaşılması aşamaları yer almaktadır. Bu nedenle SÇD çalışmaları resmi, sistematik ve kapsamlı bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Glasson *vd.*, 1999; Say, 2004; Bozhesku and Fischer, 2011; Yücel, 2011:1).

SÇD önerisini politika plan veya program için hazırlayan kurum, aynı zamanda SÇD sürecinden sorumlu olması nedeniyle, sürecin ilerleyen aşamalarındaki yetki ve görev dağılımının belirlenmesinden de sorumludur. Çizelge 2’de SÇD süreci ve bu süreçte yetki gerektiren görev tanımları verilmiştir. SÇD süreçlerinin belirli yasal ölçütlere göre yürütülmesi yetkili otoritenin yanı sıra çalışma ekiplerinin izlediği yöntemlerle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, aynı kurumda hazırlansa dahi, farklı politika, plan ve program önerileri için SÇD süreçlerinin birbirinden bağımsız yürütülmesi gerekebilir.

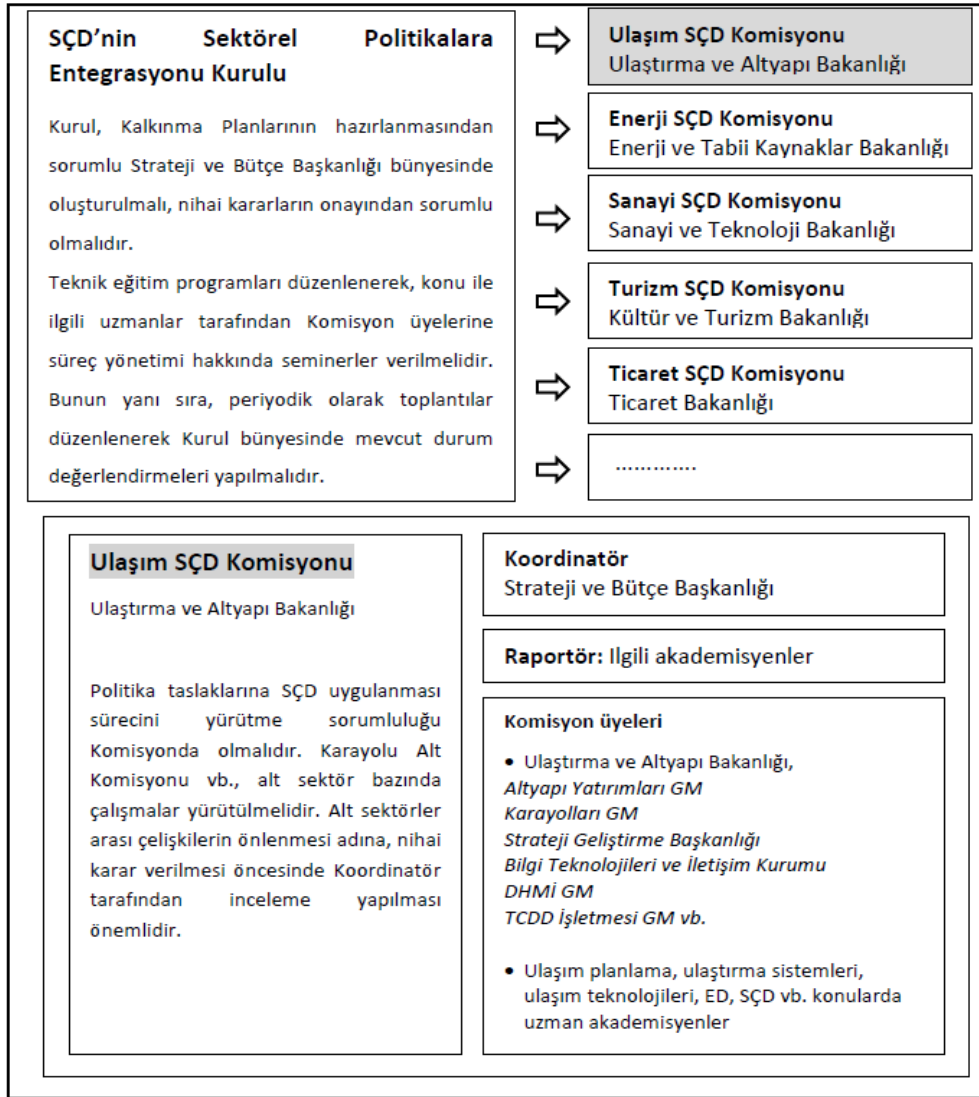
Çizelge 2: SÇD sürecinde önerilen yetki çerçevesi

EKİP	GÖREV ÇERÇEVESİ
SÇD Yönetim Ekibi	<p>Öneri politika-plan-programa yönelik karar verme sürecine SÇD'nin entegrasyonu, öneriyi hazırlayan yetkili kurumun otoritesi tarafından yönetilmesi gereken bir süreçtir. Öncelikle, ilgili kurum koordinatörlüğünde, kurum bünyesinde bir yönetim ekibi oluşturulmalıdır. Bu ekip, kurum içinden politika, plan veya programı hazırlama ve onaylama yetkisi olan uzmanlardan ve yetkililerden oluşmalıdır. Ayrıca, bu uzmanların stratejik değerlendirmelere göre çalışmayı yönlendirme yetkisi ve kapasitesi olmalıdır. Önerinin kapsamına göre kurum içinden bir SÇD Koordinatörünün atanması, sürecin belirli bir sıra düzende yürütülmesi için de önemlidir. Bu sıra düzenin en üstünde yer alan Yönetim ekibi:</p> <ul style="list-style-type: none">• Sektörel politikaların diğer sektör politikalarıyla (örn. ulaşım ve enerji politikaları),• Sektörel stratejik planlar kapsamında yer alan kararların, ilgili sektöre ilişkin farklı yatırım programlarıyla (örn. ulaşım sektörü kapsamında demiryolu ve karayolu yatırım kararları),• Öneri kapsamında yer alan kararların da birbirleriyle olan çelişkilerini gidermeye çalışmalıdır.
SÇD Kapsam Belirleme Ekibi	<p>Yönetim ekibi ve belirlenen kurum dışı uzmanlardan oluşan SÇD Kapsam Belirleme Ekibi SÇD sürecinin hangi kapsamda hazırlanacağı (ulusal, bölgesel, yerel vb.), metodolojisi, etki alanı, hedef kitlesi gibi sürecin temel taşı sorulara cevap arayan bu ekip:</p> <ul style="list-style-type: none">• Öneri politika, plan veya program konusunda uzman,• SÇD konusunda uzman,• İlgili olduğu sektör konusunda uzman kişilerden oluşmalıdır.
SÇD Uygulama Ekibi	<p>Kapsam Belirleme Ekibinin yönlendirmesiyle ve SÇD Yönetim Ekibinin yetkisiyle oluşturulan, SÇD çalışmasını yürütecek ve SÇD raporunu hazırlayacak teknik ekip. Öneri politika, plan veya programın içeriğine göre farklı disiplinlerde çalışan uzmanların görev alacağı multidisipliner bir ekip olmalıdır. SÇD ekibinde görev alacak uzmanlarla ilgili belirli yeterlilik ölçütleri geliştirmek mümkündür.</p>
SÇD Raporu İnceleme Değerlendirme Komisyonu	<p>İnceleme ve değerlendirme aşamasına yönelik olarak oluşturulan bu ekip, SÇD Yönetim Ekibi, SÇD Kapsam Belirleme Ekibi ve SÇD Teknik Ekibinin birlikte yer aldığı bir komisyondur. Bu komisyon:</p> <ul style="list-style-type: none">• SÇD sürecinin yasal gereklilikler çerçevesinde yürütülmesi,• Politika, plan veya program kararlarının ve SÇD çalışmasının sonuçlarının uyumu,• Katılım sürecinin sonuçlarının etkin bir şekilde SÇD raporuna aktarılması konularında, sürecin kalitesi ve güvencesinden sorumludur.

Kaynak: Yalçınkaya (2019:141)

SÇD süreçlerinin etkin yürütülebilmesi amacıyla, sektörlere bağlı olarak ilgili süreçlerden sorumlu kurumların belirlenmesi ve bu süreçlerde yetkin komisyonların oluşturulması oldukça önemlidir. SÇD'nin uygulanacağı hiyerarşik planlama düzeyine bağlı olarak; ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde komisyon oluşturulması tercih edilmelidir. Politikalara uygulanan SÇD süreçlerinde, sorumlu kurumlar, konu ile ilgili bakanlıklardır; komisyonlar da bu bakanlıklar bünyesinde oluşturulmalıdır. Öneri yapılan süreç ulaşım sektörü örneğinde Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3: SÇD'nin Sektörel Politikalara Entegrasyonu Kurulu Yapılanması Önerisi (Ulaşım Sektörü Örneği)

Kaynak: Yalçınkaya (2019:216,217)

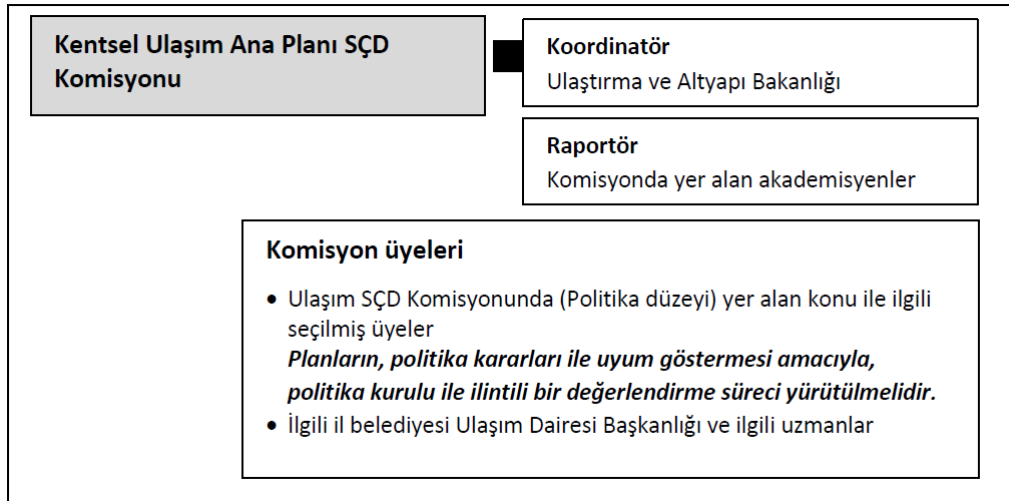
Çizelge 3'te görüldüğü üzere, ulaşım politikalarına SÇD uygulanması sürecinin yönetimi ve takibinin Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı bünyesinde yer alan Komisyon tarafından yapılması önerilmektedir. Komisyon bünyesinde teşkilat yapısının oluşturularak, koordinatörün ve diğer komisyon üyelerinin görev

ve sorumlulukları tanımlanmalıdır. Teşkilat yapısı, alt sektör (karayolu, demiryolu, denizyolu, havayolu, kent içi ulaşım, kargo ulaştırması vb.) bazında yapılandırılabilir. Komisyonunda, Bakanlık'ta görev yapan uzmanların ve ilgili alanlarda araştırmalar yürüten akademisyenlerin yer alması, karar üretme ve karar verme süreçlerinin birbiri ile uyumlu yürütülmesi gerekmektedir.

Öneri politikalara SÇD uygulanmasının ardından, "SÇD'nin Sektörel Politikalara Entegrasyonu Kurulu" bünyesindeki tüm Komisyonların toplanarak, farklı ve ilişkili sektörel politikalar arası çelişkilerin önüne geçilmesi adına değerlendirme yürütmesi oldukça önemlidir.

Planlara uygulanan SÇD süreçleri politika kararları ile uyum göstermelidir. Bu planlar ulusal ölçekte hazırlanan stratejik planlar ya da ana planlar, bölgesel ya da kent düzeyindeki master planları ya da farklı düzeylerdeki mekânsal planlar olabilir. İlgili komisyonların kent düzeyinde oluşturulduğu durumlarda konu ile ilgili bakanlıkların da süreçte yer alması oldukça önemlidir. Öneri yapılanma süreci Şekil 7'de verilmiştir. Konu ile ilgili bütünlük sağlanması amacıyla ulaşım sektörü örneğinde devam edilmiştir.

Şekil 7: SÇD'nin Planlara Entegrasyonu Kurulu Yapılanması Önerisi (Kentsel Ulaşım Ana Planı Örneği)

Kaynak: Yalçınkaya (2019:237)

Programlara uygulanan SÇD süreçleri üst ölçekli kararlar ile uyumlu olmak durumundadır. Söz konusu programlar, ülkesel ölçekte hazırlanan orta vadeli programlar, yatırım programları vb. olabileceği gibi, farklı sektörlerle ilişkin kararların yer aldığı dokümanlar da olabilmektedir. Programlara SÇD uygulanması süreçleri, hiyerarşik düzende üst basamaklara SÇD uygulandığı durumlarda çok daha hızlı gerçekleştirilecektir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çevre sorunlarıyla mücadele politikaları kapsamında, herhangi bir öneri için karar verilmesi aşamasında, kümülatif etkilerin ele alındığı etki değerlendirme süreçlerinin yürütülmesi, sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda kaçınılmaz bir konudur. Kalkınma, tüm bileşenleriyle, zaman ve mekân olgusuna da bağlı olarak, dinamik ve değişken bir süreçtir. Politika, plan, program ve projeler, ülkesel kalkınma için önemli araçlar olup, aynı zamanda etki değerlendirme sistemlerinin de uygulama alanlarıdır. Diğer etki değerlendirme sistemlerinin yanı sıra, SÇD uygulama gerekçesi çevresel, toplumsal ve ekonomik faktörler arasında daha iyi bir dengenin yaratılması olarak ifade edilmektedir (Wood, 2003). Etkin bir SÇD uygulaması ileriye dönük karar verme süreçlerini desteklemelidir (Brown ve Affum, 2000). Kapsamının genişliği nedeniyle, SÇD'nin çalışma prensibi salt öneri politika, plan ya da program ile ilişkili sektörü değil, ilgili tüm sektörlerin optimal çerçevede nitelikli yönetilmesini desteklemektedir. Böylelikle, SÇD

entegrasyonu, hiyerarşik süreçlerde diğer etki değerlendirme sistemlerinin etkinliğinin artmasına ve hedefin daha kısa sürede ve bütüncül olarak tamamlanmasına imkan vermektedir.

Kurumsal işleyiş kapsamında etki değerlendirme süreçleri, ülkelerin yasal ve yönetsel çerçevesi uyarınca, mevcut koşullara dair nitelikli verileri ve öneri karar verme basamağının olası tüm önemli etkilerinin saptanmasını temel alan bir kapsamda olmalıdır. “Etkilenen” bileşeni üzerindeki “etki”ler mümkün olan en somut ifadeyle tanımlanmalı, “etkileyen” unsurlar ile ilgili doğru ve yerinde tespitler yapılmalıdır. Söz konusu süreçlerde etkilerin önem derecesi, olası etkilerin çevresel ve toplumsal bağlamda kabul edilebilirliği sorgulanarak değerlendirilir. Bu değerlendirme esnasında; başlangıç koşulları, alternatifler ve doğrudan etkilerin yanı sıra, süregelen ya da planlanan diğer politika-plan-program kararları veya proje yatırımlarıyla oluşacak kümülatif etkiler de göz önüne alınmalıdır. Değerlendirmede kullanılan kalite standartlarının ölçüt ve kaynakları açıkça ortaya konmalı ve önem derecesi belirlenirken yararlanılan gerekçeler, varsayımlar ve değer yargıları bütün yönleriyle tanımlanmalıdır. Başlangıç koşullarına ait bilgilerin yetersiz olduğu ya da etkilere dair belirsizlikler olduğu durumlarda, etkilerin önem dereceleri belirlenirken öngörülü bir yaklaşım benimsenmelidir.

Kurumsal entegrasyonu tamamlanan ve yetki çerçevesi netleştirilen bir SÇD yapılanması ve bu doğrultuda proje aşamasında etkin işleyişi desteklenen diğer etki değerlendirme sistemleri bütüncül çevre yönetimine erişimde temel gereksinimlerden birisi olarak ifade edilebilir. Türkiye perspektifinde, kurumsal altyapının desteklenmesi amacıyla ilgili sektörel birimlerin oluşturulması, insan kaynaklarının gerekli eğitim süreçlerine tabi tutulması ve farkındalık düzeyinin artırılması çalışmaları en kısa sürede tamamlanması gereken faaliyetlerdir.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Blotevogel, H., D. Rainer, A. Münter (2014), Spatial Planning in Germany: Institutional Inertia and New Challenges. In Spatial Planning Systems and Practices in Europe (83-105), NY: Routledge.
- Bozhesku, M.G., T.B. Fischer (2011), Benefits of and Barriers to SEA follow-up Theory and Practice. Environmental Impact Assessment Review, 34 (2012), 22-30.
- Brown, A.L., J.K. Affum (2000), Strategic Environmental Assessment in Road Network Planning. 20th Annual Meeting of the International Association for Impact Assessment IAIA'00, 19-23 June 2000, Hong Kong.
- Buckley, R. (1998), Strategic Environmental Assessment, in Porter and Fittipaldi (1998), 77-86.
- Coşkun Aydın, A., N. Velioğlu, Y.Ö. Türker (2011), Çevresel Değerlendirme Üzerine Hukuki Bir Analiz. Ed. N.P. Say). Stratejik Çevresel Değerlendirme ve Planlama, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayınları 2011/2, 125-141.
- Erkut, G., E. Sezgin (2014), Spatial and Strategic Planning in Turkey: Institutional Change and New Challenges. In Spatial Planning Systems and Practices in Europe (236-251), NY: Routledge.

- Fedai R. (2016), Devlet Planlama Teşkilatı'ndan Kalkınma Bakanlığına Planlama Anlayışında Yaşanan Değişim. The Journal of Social Sciences, 9, 410-422.
- Glasson, J., R. Therivel, A. Chadwick (1999), Introduction to Environmental Impact Assessment (Ed. J. Glasson). Routledge/Taylor& Francis Group, New York, 448.
- Goodland, R. (1998), Strategic Environmental Assessment, in Porter and Fittipaldi (1998), 87–94.
- Güneş, Ş.A. (2013), Uluslararası ÇED Yükümlülüğü. Uluslararası Çevresel Etki Değerlendirmesi Kongresi, 8-10 Kasım 2013, İstanbul.
- Karaer, F. (2002), Sektörel Politikalar ve Çevre. Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 7(1), 21-29.
- Katip, A., F. Karaer, N. Özengin (2014), Otomotiv Sektörünün Çevresel Açından Değerlendirilmesi. Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 19(2), 51-66.
- Mihçioğlu, C. (1983), Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri, AÜSBF Yay., 522, 229–257.
- Nadin V., D. Stead (2014), Spatial Planning in United Kingdom, 1990-2013, In Spatial Planning Systems and Practices in Europe (189-207), NY: Routledge.
- Sadler, B., R. Verheem (1996), Strategic Environmental Assessment: Key Issues Emerging From Recent Practice, Ministry of Housing, Spatial Planning and the Environment, Hague.
- Say, N.P., M. Yücel (2000), Sektörel Planlamalarda Peyzaj Mimarlarının Yeri. Peyzaj Mimarlığı Kongresi, 19-20 Ekim 2000, Ankara.
- Say, N., M. Yücel, C. Erginkaya (2010), Türkiye'de İmar Planlarında Uygulanabilecek Bir Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) Modelinin Geliştirilmesi: Adana Kenti Örneği, Proje No: 107Y147.
- Say, N.P. (2004), Stratejik Çevresel Değerlendirmenin Beş Yıllık Kalkınma Planları ve Enerji Sektörü Örneğinde Araştırılması ve Bir Uygulama Modelinin Geliştirilmesi. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana, 128.
- Wood, C. (2003), Environmental Impact Assessment in Developing Countries: An Overview. Conference on New Directions in Impact Assessment for Development: Methods and Practice, 24-25 November 2003.
- Yalçinkaya, N.M. (2019), Ulaşım Sektöründe Stratejik Çevresel Değerlendirme Uygulamasının Türkiye Açısından İrdelenmesi. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Adana, 339.
- Yalçinkaya, N.M., N.P. Say (2018), Türkiye'de Mekansal Planlama Süreci ve Ulaşım Planlaması. Sosyal Bilimler, Siyaset ve Yönetim, (Ed. M.F. Çavuş ve M.B. Coşkun) Akademisyen Yayınevi Bilimsel Araştırmalar Kitabı, Ankara, 191-201.
- Yücel, M. (2011), Stratejik Çevresel Değerlendirme (Ed. N.P. Say). Stratejik Çevresel Değerlendirme ve Planlama, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayınları 2011/2, 1-15.